

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN

Zomer 2001

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Onderhoud van
groenvoorzieningen en
renovatie kasteeltuinen
Amerongen uitgevoerd
door

Tuin- en plantsoenaanleg

Van Ginkel

Castor 64, Postbus 11, 3900 AA Veenendaal, tel. 0318-519039

**HERBERG
DEN ROODEN LEEUW**

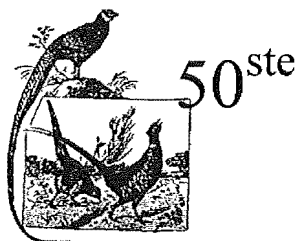

DROSTESTRAAT 35
3958 BK AMERONGEN
TELEFOON 0343-454055

GEOPEND:
DONDERDAG T/M MAANDAG
VAN 18.00-21.30 UUR
ZONDAG VANAF 12.00 UUR

Bulletin van Kasteel Amerongen

18de jaargang

zomer 2001

Inhoud

Bij het 50 ^{ste} Bulletin	2
Kasteeljournaal: Restauratie	6
Ezelsoren voeren naar hits van de achttiende eeuw	6
Muziekjaar op Kasteel Amerongen	11
Uit de 'oude krant' geknipt	13
Leren buigen voor de gravin	16
Het verbranden van Kasteel Amerongen in 1673	18
Alarmerende krantenkoppen in 1976 en 1977!	22
In memoriam	24
Agenda van evenementen op 'Amerongen' in 2001	26
Familiebanden	30
De livreeën op kasteel Middachten, de kledingcollectie op kasteel Middachten	31
Verantwoording	51
Colofon	51

www.kasteelamerongen.nl

Bij het 50ste Bulletin

Na de installatie van het bestuur van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen in 1983, was het zaak de doelstellingen en de naamsbekendheid van de nieuwe stichting en van Kasteel Amerongen uit te dragen. Door middel van een kleine persconferentie is dat goed gelukt. De eerste donateurs, zo'n 255 in totaal, hebben zich direct aangemeld. Daarvan hebben zich 54 donateurs voor het leven aan Kasteel Amerongen verbonden.

Het SVKA-bestuur wilde haar donateurs graag informeren over het reilen en zeilen van het Kasteel, zo ontstond 'Circulaire 1'. Naast een lijst van donateursnamen, jaarverslag en –rekening, vindt men 'Nieuws van het kasteel'. Daarin wordt melding gemaakt van het vertrek van de conservator de heer J.J.C. baron Taets van Amerongen ; de komst van twee nieuwe conservatoren, mevrouw drs. B. Zijlstra en de heer D. Pezarro; het vervaardigen van een restauratieplan; de aankondiging dat "....de tuin rigoureuus aangepakt..." gaat worden door een hoveniersbedrijf en een ploeg spontaan aangemelde vrijwilligers; de activiteitenagenda laat een aantal lezingen en concerten zien, waarvan één met muziek uit het archief van Kasteel Amerongen.

De indeling en de inhoud van de Circulaires en later van de Bulletins, zijn altijd in eigen beheer gemaakt. Notaris mr. M.Ph.J. Plet, in zijn functie van secretaris van het Vriendenkringbestuur, heeft een aantal van die eerste Circulaires gemaakt, waarbij mevrouw Plet en ik (wat later), de verzending hebben verzorgd. Door de pr-taak, die mij in de schoot viel toen ik bestuurslid werd in '84, kwam ook de Circulaire bij mij terecht. Onder het toeziend oog van een tijdelijke pr-adviseur, veranderde de naam al snel in 'Bulletin'.

In de achter ons liggende tijd zijn redactieleden, waarmee ik heel plezierig heb samengewerkt,gekomen, gegaan óf gebleven. Bij naam noem ik: Bonica Zijlstra, Bert van der Laan, Cathinka Ubbens-Huizing, Agnes van Heijst. Nu zijn Bert van der Laan, Agaath de Visser en Ted Eijffius de huidige leden van de redactie. En ikzelf? Ik wil allen graag bedanken voor hun hulp, zowel taalkundig, als redactioneel , als relativerend.

Bertje Rotgans

Stichting Vriendenkring
Kasteel Amerongen

CIRCULAIRE 1 - januari 1984

Inhoud

jaarverslag 1983
jaarrekening 1983
nieuws van het kasteel
de ligging van kasteel Amerongen
lijst van donateurs per 31-12-83
activiteiten-agenda

DROSTESTRAAT 20 - 3858 BK AMERONGEN

TELEFOON 03434-54212 - GIRO 8163

Omslag van Circulaire nummer 1 - januari 1984.

**HOLLANDS
HUIS CONCERT**

*MUZIEK UIT HET
ARCHIEF
VAN KASTEEL AMERONGEN
wordt uitgevoerd door*

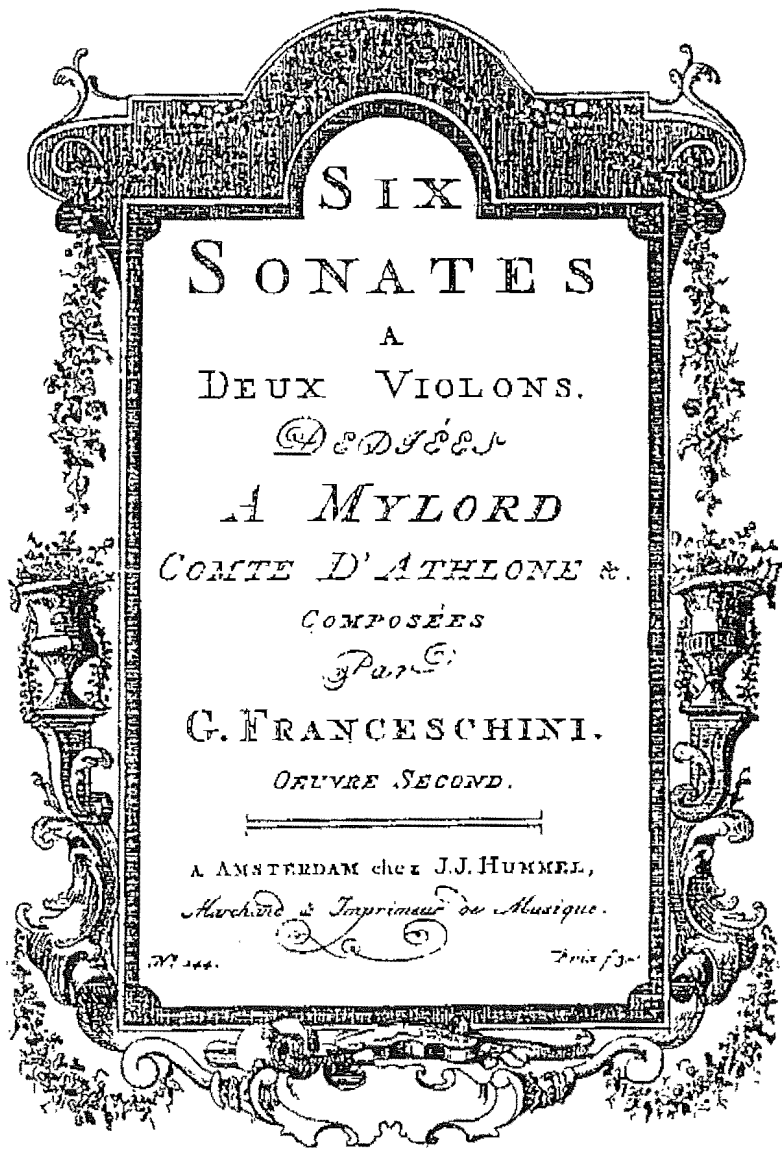
*Akke van der Valk, sopraan
Gert Oost, historische toets-
instrumenten*

*&
EEN INSTRUMENTAAL ENSEMBLE VAN
Studenten in de Muziekwetenschap*

KASTEEL AMERONGEN
zaterdag 17 maart 1984, 20 uur
toegangsprijs f 17,50 warme kleding!

RESERVERING: 03434_54212/54780

Concert met muziek uit het huisarchief - maart 1984.

Titelblad van een muzickboek uit het huisarchief – maart 1984.

Kasteeljournaal

Restauratie

In het kader van de in het voorjaar toegekende “kanjer” subsidie aan Kasteel Amerongen, wordt er flink vooruitgang gemaakt met de restauratie van het interieur van de *oranjerie*. De binnenruimte is totaal ontmanteld en de muren zijn ontleisterd. Nog steeds is niet duidelijk waar vroeger de kachels stonden. Op de muren komt een traditionele pleisterlaag die kan ademen: witkalk vermengd met karnemelk. De plannen laten een functionele ruimte zien, voorzien van twee wanden die weer verwijderd kunnen worden. De grote hoogte in dit gebouw zal gehandhaafd blijven.

Het volgende object waaraan gerestaureerd gaat worden is het *poorthuis*. Links van het grote toegangshek aan de Drostestraat staat dit gebouw, dat als woonhuis heeft gefungeerd. Vroeger bestond dit pand uit twee aangrenzende woningen. Er loopt een bouwhistorisch onderzoek, waarbij men interessante bouwsporen hoopt aantetreffen.

Een restauratievoortgang vindt plaats aan kademuuren en bruggen. Ook daar wordt druk gewerkt. De grachten kunnen waar nodig goed drooggelegd worden, alles zit mooi waterdicht.

Aan het Kasteel wordt verder geschilderd. Dit gebeurt met behulp van een hangsteiger, wat veel goedkoper is dan een steiger opbouwen vanaf de grond. Bij één van de schoorstenen was een reparatie nodig, waarbij een steiger gebruikt kon worden die kasteeleigendom is.

Bertje F.Rotgans-van Blerkom

* * *

Ezelsoren voeren naar hits van achttiende eeuw Muziekbibliotheek van Kasteel Amerongen uniek

Musicoloog Clemens Romijn is razend enthousiast over wat hij aan bijzondere bladmuziek aantrof in de voor Nederland unieke mu-

ziekbibliotheek van Kasteel Amerongen. “In diverse gevallen is te zien aan de partituren dat de kasteelbewoners in direct contact stonden met in Den Haag en Utrecht wonende musici. Maar ook de omvang van het aantal partituren is voor een kasteelbibliotheek groot,” zegt Romijn.

Hij vond in de muziekbibliotheek met de hand gekopieerde partituren van componisten als Johann Christian Bach, Mozart en Beethoven, maar ook bladmuziek van voor die tijd minder bekende componisten als Colozzi, Just, Ricci en Schwindl, buitenlandse componisten die in Nederland woonden en werkten.

Romijn: “Het bijzondere van de Amerongse muziekbibliotheek is dat die een levend beeld geeft van het muziekleven van de achttiende eeuw in met name Den Haag, Utrecht en op Kasteel Amerongen. Anderhalf jaar doe ik nu al onderzoek en langzaam is een duidelijk beeld ontstaan van hoe de musicerende kasteelbewoners omgingen met de bladmuziek uit de achttiende en negentiende eeuw. Duidelijk is eveneens geworden dat in Kasteel Amerongen veelvuldig werd gemusiceerd. De muziekbibliotheek van Kasteel Amerongen weerspiegelt het Haagse uitgaansleven van 1765 tot 1790.”

In die tijd gingen de welgestelden naar de opera, concerten, dans- en toneelvoorstellingen. Bezoekers die bijvoorbeeld naar een Franse opera gingen, konden daar ook de bladmuziek kopen en thuis fragmenten naspelen en zingen. “Dat werd ook gedaan,” vertelt de musicoloog. Die concerten vonden veelal in besloten kring plaats. Dat was het sociale leven van de gegoede burgers in die tijd. De vondsten die musicoloog Romijn deed in de muziekbibliotheek van Kasteel Amerongen zijn zó bijzonder dat dit jaar nog een symposium over de muziekbibliotheek wordt gehouden in Kasteel Amerongen [is geweest op 30/6 j.l.]. Romijn wil dat andere musicologen ook hun licht laten schijnen over het bijzondere karakter van de muziekbibliotheek.

Dat het Kasteel een eigen muziekbibliotheek had, was op zich niet zo bijzonder. Want het hoorde bij de opvoeding dat de adellijke bewoners van kastelen en landhuizen een gedegen muziekopleiding kregen. Wél bijzonder is de omvang van de bibliotheek. Romijn moet bij zijn gedegen onderzoek zo’n meer dan vijf meter aan partituren

doorwerken. Aan de hand van ezelsoren, wijn- en kaarsvlekjes en potloodaantekeningen kan hij zien in hoeverre muziekstukken veelvuldig gespeeld zijn tijdens bijvoorbeeld huisconcerten. In de eetzaal van Kasteel Amerongen, waarin een waardevol clavecimbel uit 1766 van Jacob Kirckman staat – waarschijnlijk een huwelijksgeschenk – werd regelmatig tijdens de lunch gemusiceerd in een kleine ruimte bovenin de eetzaal

Bekend is, aldus Romijn, dat de Duitse keizer Wilhelm II, die met zijn waardevolle bezittingen naar Nederland vluchtte en anderhalf jaar bij de adellijke Amerongse kasteelbewoners Bentinck logeerde, absoluut wars was van muzikale pottenkijkers. Hij wilde per se niet dat musici tijdens het dineren van bovenaf op zijn bord keken.

Romijn kwam tot zijn onderzoek door een samenloop van omstandigheden: “Bij toeval kwam ik erachter dat er een muziekbibliotheek in Kasteel Amerongen was. Gert Oost, organist en musicoloog had in die bibliotheek al onderzoek verricht.” De kast met partituren waarop de aandacht van musicoloog Romijn gericht is bestaat uit twee helften met bladmuziek uit de achttiende en negentiende eeuw. Het rechterdeel met negentiende eeuwse partituren is een erfenis, vertelt Romijn. “Daarin bevindt zich veel kamer- en pianomuziek die afkomstig is van Julie van der Duyn (1823-1878). Zij was de moeder van Gravin Auguste van Bylandt (1861-1916), de vrouw van Godard John George Carel Graaf van Aldenburg Bentinck, bewoner van Kasteel Amerongen. Auguste heeft deze negentiende eeuwse grote muziekcollectie van haar moeder Julie geërfd, niet alleen de bladmuziek, maar ook het talent. Zij was een heel verdienstelijk pianiste.”

Volgens Romijn geeft zijn onderzoek een totaalbeeld van wat deze collectie voorstelt. “De collectie bevat werk van heel bekende componisten uit die tijd. Eigenlijk ben ik op zoek naar sporen van gebruik van die bladmuziek. Ik zoek bijvoorbeeld naar vingerzettingen, potloodaantekeningen, vlekken, gescheurde pagina’s en ezelsoren. Aan de hand van die aanwijzingen kan je zien of de muziek ook daadwerkelijk is uitgevoerd.”

Het onderzoek is een flink karwei, mede door de hoeveelheid materiaal. Het gaat al gauw over een paar duizend muziekstukken. Daaronder bevinden zich zowel gedrukte als met de hand gekopieerde muziekstukken. Het geeft een prachtig beeld van het muziekleven in Nederland, met name in de tweede helft van de achttiende eeuw.”

Romijn vertelt dat in de zomer de adellijke familie [uit die tijd] in het kasteel verbleef en ‘s winters in Den Haag en Utrecht. De kinderen kregen in de stad ook les. [Terugkomend op] de eerdergenoemde Frédérique Julie van der Duyn, [zij] was een Belgische pianiste, die aan het conservatorium van Brussel studeerde. Favoriet componist van haar was Ludwig van Beethoven. Zij was dermate begaafd, dat componisten werk aan haar opdroegen. Onder andere Charles de Beriot droeg een pianotrio aan haar op. De Beriot was een bekend componist en vioolvirtuoos.

Romijn: “In Kasteel Amerongen werd ook volop muziek gemaakt, getuige de achtergebleven muziekinstrumenten zoals een clavecimbel, harp, orgel en een piano. De familie had ook een Guarneriviool, een kostbaar instrument, vergelijkbaar met een Stradivarius. Er moeten ook meerdere fluiten zijn geweest in het Kasteel.” Het clavecimbel was vermoedelijk een huwelijksgeschenk voor Christiaan Reinhardt, rijksgraaf van Reede, die in 1765 trouwde met Anna Elisabeth (Annabeth) van Tuyll van Serooskerken (1745-1819). Zij kwam van kasteel Zuylen en was een volle nicht van kunstnares, dichteres en schrijfster Belle van Zuylen, die in haar tijd als zeer geëmancipeerd gold. Het waren volgens Romijn boezemvriendinnen en zij musiceerden veel samen. Die twee zijn elkaar uit het oog verloren door de inval van de Fransen in 1795 en het vertrek van Belle van Zuylen naar Zwitserland, waar zij trouwde.

De adellijke familie Van Reede, generaties lang bewoners van Kasteel Amerongen, vluchtte van Amerongen naar Engeland. De boot die voor hen vertrok vervoerde de familie Oranje. Beide families hadden sterke politieke en vriendschappelijke banden en connecties op muzikaal gebied. De bewoners van Kasteel Amerongen kregen mu-

ziekles van leden van de hofmuziekkapel in Den Haag. Het ging om getalenteerde bewoners. Muziekspelen hoorde, aldus Romijn, in het

Musicoloog drs. C. Romijn bij de kust met de unieke collectie bladmuziek van Kasteel Amerongen. Foto (detail) Marnix Schmidt.

culturele pakket dat adellijke kinderen meekregen. Zij leerden dansen, etiquette, vreemde talen, schermen (voor de jongens), kennis van de historie en ook het bespelen van één of meer muziekinstrumenten en zingen.

Romijn: “Als ik die composities in de muziekbibliotheek bekijk en de hoeveelheid instrumentalisten tel die je nodig hebt om zo’n compositie uit te voeren, kom je soms wel tot een orkest van meer dan acht tien personen. Musiceren was vroeger echt mannenwerk. Vrouwen zongen en speelden alleen clavecimbel of harp. Uit mijn onderzoek komt tevens naar voren dat het heel wel mogelijk is dat de familie Van Reede en de Oranjes samen hebben gemusiceerd.” Overigens is met de meeste stukken die Romijn onderzocht de laatste tweeënhalve eeuw niets meer gedaan.

Willem van Hoorn

Uit: Het Utrechts Nieuwsblad, voorjaar 2001.

* * *

Muziekjaar op Kasteel Amerongen in 2001

De ontsluiting van de collectie bladmuziek vormt de directe aanleiding tot een feestelijk muziekjaar op het Kasteel. Vanaf juni kreeg het Muziekjaar daadwerkelijk gestalte. De EO-omroep verzorgde vier maal een radio-uitzending van het programma “De Nederlanden” waarin muziek uit de kast van Kasteel Amerongen klinkt, die ten gehore gebracht werd door het ensemble Musica ad Rhenum, onder leiding van Jed Wentz. Twee daarvan, onder de titel “Een klinkende kast”, zijn documentaires over het muziekleven op Kasteel Amerongen. Uitzending door de EO op 17 en 24 juli 2001.

Behalve dat er voor de opnamen de bladmuziek uit de muziekbibliotheek model heeft gestaan, is de klank van het antieke klavecimbel - een bijzonder instrument dat tot de inventaris van Kasteel Amerongen behoort – vastgelegd op cd. Een bloemlezing van de muziek die door de familie Van Reede in de tweede helft van de 18de eeuw op Kasteel Amerongen werd gespeeld, is op deze historische locatie uitgevoerd door het hierboven reeds genoemde barokgezelschap Musica ad Rhenum. Het is een unieke cd geworden:

Kasteel Amerongen. Muziek op een statig huis (1750-1800).

De cd is te koop in *het winkeltje van Kasteel Amerongen* à f 43,95; een deel van de opbrengst komt ten goede aan Kasteel Amerongen.

Een andere mogelijkheid is bestellen bij de Evangelische Omroep, die de cd heeft uitgebracht. De consumentenprijs is f 43,95 – exclusief eenmalige verzend- en administratiekosten van f 5,50.

Bestellen via telefoon: 035 – 647 47 20 Via e-mail: verkoop@eo.nl

Terugkijkend kan het Symposium op 30 juni j.l. een geslaagd evenement genoemd worden. “Een goed initiatief”, vond een van de ruwweg 45 deelnemers aan deze dag. Tijd werd een enkele maal de vijand van enige gastsprekers; in hun enthousiasme moesten zij hun lezing wat bekorten. Dagvoorzitter Jhr. dr. P.A.C. Beelaerts van Blokland hanteerde het schema vriendelijk, doch beslist. Dat moest ook wel, want de middag liep daardoor geruisloos over in de opening van de tentoonstelling : “Verstopte noten; de muziekschat van Kasteel Amerongen. Aspecten van het muziekleven op een adellijk huis.”, met een eigen uitgebreid programma. Na een welkomstwoord van directeur mevrouw C. Paul, volgde een korte lezing door dr. Gert Oost, over het orgel (gebouwd door G.T. Bätz) op de *bovengalerij* van het Kasteel, omlijst door orgelspel en zang. Dr. Oost benadrukte dat vroeger in Nederland op het orgel alleen maar psalmen gespeeld werden.

Van de publicatie “De muziekschat van Kasteel Amerongen. Aspecten van het muziekleven op een adellijk huis”, werd het eerste exemplaar overhandigd aan de heer Gustav Leonhardt, een clavecinist, die in de zestiger jaren regelmatig op Kasteel Amerongen vertoefde. Vervolgens werd het eerste exemplaar van de bestandscatalogus door drs. Clemens Romijn van de muziekbibliotheek op Kasteel Amerongen aan drs. O. Mensink, hoofd collecties van het Gemeentemuseum in Den Haag aangeboden. Daarna kwam de cd aan bod. Het eerste exemplaar, zoals eerder genoemd uitgebracht door de EO onder de titel “Kasteel Amerongen: muziek op een statig huis 1750-1800” kreeg de voorzitter van de Stichting Kasteel Amerongen Jhr. dr. P.A.C. Beelaerts van Blokland aangereikt uit handen van Okke Dijkhuizen.

De opening van de tentoonstelling werd verricht door de heren Gustav Leonhardt en Ben Brinkman, lid van de muziekvereniging ‘Ons Genoegen’, waarna een rondgang door de verschillende kamers

gemaakt kon worden, met als verrassend element *muziek*, die her en der te beluisteren viel.

Het bij de tentoonstelling horende boekje is een juweeltje op zichzelf. Alle lezingen van het Symposium zijn erin opgenomen, zij het uitgebreider. De artikelen zijn in heldere taal geschreven, ook voor de leek. De auteurs bewandelen soms leuke zijpaadjes, waardoor zij je laten meekijken in die vroegere tijd. Dit zojuist verschenen boekje “De muziekschat van Kasteel Amerongen” is te koop in *het Winkeltje van Kasteel Amerongen*, à f 22,50.

Bertje F. Rotgans-v.B.

* * *

Uit de ‘oude krant’ geknipt

Berichten uit de Amerongsche Courant, betrekking hebbend op Kasteel Amerongen en haar vroegere bewoners, uitgeknipt en verzameld door de oud-secretaris van de Stichting Vriendenkring, de heer J.D. van de Nadort.

Juli 1890. Amerongen.

De Christelijke Zangvereniging “Ambrosius”, directeur Ds. H.A.E. Heineken, bracht l.l. Woensdag een hoogst aangename avond door. Door haren Beschermheer, den HoogGeboren Heer G. Graaf van Aldenburg Bentinck, Heer van Amerongen, uitgenoodigd om zich ten kasteele te doen hooren, mocht zij het genoegen smaken voor een uitgelezen publiek te zingen.

Achtereenvolgens werden de volgende stukken ten gehooore gebracht:

1. “Een vaste burg is onze God”. Woorden en muziek van Luther.
2. “Rijst op voor Jezus”. Woorden en muziek van Philip Philips.
3. “Psalmtonen”. Muziek van J.A. Schulz.
4. “Een Nederlandsch Volkslied”. Woorden van J.H. Hansen. Muziek van H. Snel.
5. “Psalm 150”. Muziek van M.H. van ‘t Kruys.
6. “Kruis en Kroon” Woorden en muziek van Philip Philips.
7. “Psalm 100 : 1 en 4 “. Solo voor tenor. Muziek van Plette.
8. “Bondslied”. Woorden van L. Plette. Muziek van Mr. H. Graaf van Hogendorp.

9. "Hemelvaartslied". Vrouwenkoor. Woorden van dr. N. Beets. Muziek van G. van der Vlies.
10. "Prinsesseliel". Woorden van L. Plette. Muziek van Henri Völlmar.
11. "O heerlijk land". Oud-Hebreuwsche melodie, vierstemmig bewerkt door S. de Lange.
12. "Ick heb ghejaecht al mijn leven lanc". Duet. Middeleeuwsch lied. Woorden van Johannes Brugman.
13. "Psalm 42 : 1, 2, 3". Gemengd koor met solo's. Muziek van Ds. E. Weisz, Hershuttersch predikant.
14. "Wilhelmus van Nassouwe". Oude melodie.

Het kabinetorgel, gebouwd door G. T. Böttz, kwam in 1813 op het Kasteel.

Na het zingen van het eerste nummer werd door Graaf Bentinck aan den directeur Ds. Heinecken eene zeer schoone met zilver gemonteerde dirigeerstok geschonken, die dan ook met groote dankbaarheid aanvaard en terstond gebruikt werd. Tusschen no. 7 en 8 werd een half uur pauze gehouden. Alle stukken werden goed gezongen.

Het dochtertje van Ds. Heinecken, die het vierstemmig gezang altijd op het orgel accompaneert, deed dit bij deze uitvoering ook op onberispelijke wijze.

Een enkel woord van dankbare hulde mag hier niet ontbreken aan den HoogGeboren Beschermer van "Ambrosius" en zijne gemalin, die ook hier weder toonden, dat zij met warmte steunen, alles wat op Christelijk gebied ter eere Gods en tot uitbreiding van Zijn Koninkrijk ook in deze gemeente ondernomen wordt. Immers, dit laatste is ook het doel dat de Chr. Zangvereniging "Ambrosius" beoogt.

÷

18 Februari 1892 Amerongen.

Donderdagavond j.l. heerschte alhier eene buitengewone levendigheid. De leden der Muziekvereniging "het Amerongsch Fanfarekorps" deden zich voor de eerste maal hooren. Tegen ongeveer zes uur marcheerden zij onder het spelen eener marsch de laan van het kasteel Amerongen op, met het doel om den HoogGeboren Heer Graaf Bentinck in kennis te stellen met het besluit, door de Vereeniging in hare laatste vergadering genomen, waarbij Z.H.Geb. het Beschermschap der Vereeniging werd opgedragen. Nadat het geheele muziekkorps was binnengenoedigd, schetste het erelid der Vereeniging de heer Wijnbergen in korte woorden de rede van de komst van 't "Fanfarekorps", hoe het steeds gedachtig was aan den steun, bij de oprichting hunner Vereeniging van Graaf Bentinck genoten, en hoe zeer het de wensch van ieder lid was, den Ambachtsheer van Amerongen tot Beschermer der Vereeniging te hebben. Onmiddellijk werd door Z.H.Geb. tot aller genoegen hieraan voldaan. Een zeer net eere-diploma, vervaardigd door genoemd erelid, werd hierop den Beschermer aangeboden.

Nu deed het Amerongsche Fanfarekorps zich hooren en achtereenvolgens werden een negental stukken ten gehoor gebracht, welke in de ruime zaal van het kasteel uitstekend klonken. Nadat Graaf Bentinck zijne bijzondere tevredenheid over de vorderingen der nog zoo jonge Vereeniging had betuigd, verlieten de muzikanten ten ruim zeven ure het kasteel. Vervolgens werd er al spelende en onder fakkellicht eene wandeling door het dorp ge-

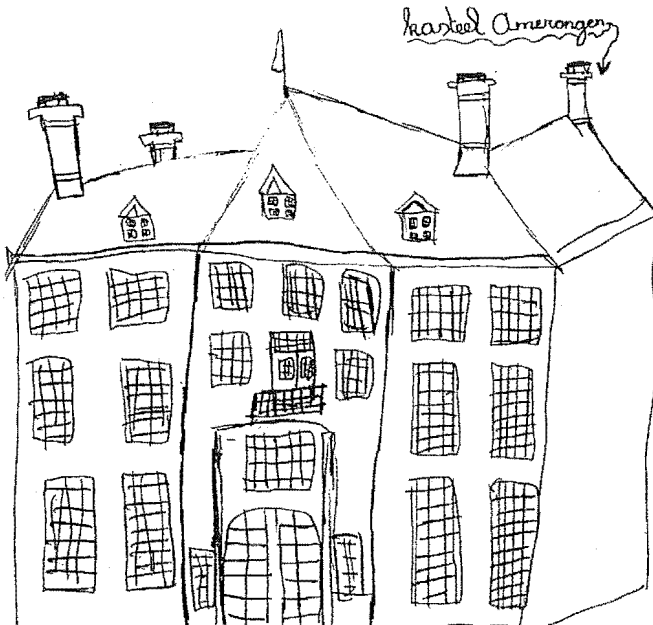
maakt, vergezeld van eene groote menigte, zoowel ouden als jongen. Tegen acht uur trad het muziekgezelschap weder het hôtel "Lievendael" binnen, waar nog eenige stukken zeer goed werden uitgevoerd.

Het is te hopen, dat het Amerongsche Fanfarekorps zoo moge voortgaan, want dan zal het voorzeker een goed muziekkorps worden, en wij verheugen ons reeds, het in den aanstaanden zomer meermalen te mogen hooren. In aanmerking genomen den korten tijd van het bestaan der Vereeniging, heeft zij voorzeker veler verwachtingen niet teleurgesteld en verdient de directeur, de heer A. Bos, wel een woord van lof voor zijne uitstekende leiding.

* * *

Leren buigen voor de gravin

Ik ging op een woensdag middag met mijn zusje, broer en mijn oma naar het Kasteel in Amerongen. Er was een rondleiding voor kinderen door het Kasteel en daar gingen wij heen.

illustratie door de auteur

We gingen eerst naar de hal voor de bedienden en daar ontmoetten we mevrouw Drost. Die zei: “toen jullie door de deur naar binnen kwamen is de tijd 100 jaar terug gegaan.”

Toen we haar ontmoet hadden, gingen wij naar een soort keukentje waar we allemaal een mutsje en een schort om kregen en mijn broer moest een soort ‘bodywarmer’ aan. Toen wij alles aan hadden, moesten we een paar klusjes doen: lakens opvouwen, zeep raspen en... leren buigen voor de gravin. Het buigen ging zo: je rechter voet achter je linker voet en dan buigen. Maar de jongens moesten gewoon een buiging maken met hun hand op de buik. Daarna gingen wij naar de gang, waar we koffiebonen moesten malen tot koffie en twee verschillende kleuren bonen moesten uitzoeken. Toen we daarmee klaar waren gingen wij naar de èchte keuken waar mevrouw Drost ons alles liet zien.

Toen gingen we naar een soort van lift waar al het eten naar boven gelift werd. De lift kwam uit bij een dienkeuken, waar de bedienden al het bestek goed moesten leggen en de servetten moesten vouwen. Dat leerden wij ook! Toen liet ze ons de eetzaal zien.

Wij gingen ook naar de slaapkamers. In die tijd hadden ze natuurlijk nog geen douches dus deden de bedienden water in een kan, die de bewoners van het Kasteel dan over zich heen gooiden of hun gezicht ermee wasten. En ze hadden toen ook nog geen wc’s natuurlijk dus deden ze het in een emmer en gooiden de bediendes het in de gracht.

Daarna bekeken we wat schilderijen in een soort van hal waar de graaf allemaal spullen had uit verre landen, zoals een koets uit Italië. Toen gingen we weer naar die soort van keuken en toen zei mevrouw Drost: “jullie hebben het heel goed gedaan en ook héél stil dus vindt ik dat jullie een beloning krijgen “. We kregen een snoepje en gingen naar het terras, waar mijn oma op ons wachtte. Toen kregen we een gebakje en wat drinken. En toen gingen wij naar huis. Ik vond het heel leuk dus heb ik een tekening gemaakt van het Kasteel waar die rondleiding was.

Groetjes van Anne-Sophie.

Het verbranden van Kasteel Amerongen in 1673

Het jaar 1672 staat in de Vaderlandse Geschiedenis bekend als het Rampjaar: oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen. Van deze vier heeft ons land het meeste te lijden gehad van de oorlog met Frankrijk; de strijd met de drie anderen liep min of meer met een sisser af. De Franse legers, 120.000 man sterk, onder bevel van de beroemde generaals Condé en Turenne, met de hertog van Orléans, trokken bij Arnhem de Rijn over en rukten op naar Utrecht. Lodewijk XIV, de Franse koning, was zelf daarbij aanwezig en vestigde zijn hoofdkwartier in Zeist. In juli 1672 keerde hij naar Frankrijk terug en liet het opperbevel over aan maarschalk De Luxembourg.

Godard Adriaan van Reede, Heer van Amerongen, was in opdracht van de Staten Generaal in Duitsland (Brandenburg) om te proberen er hulptroepen te werven. Zijn aanwezigheid daar had voor Kasteel Amerongen funeste gevolgen, zoals blijkt uit het volgende stuk. (Afkomstig van het archief van het Huis Amerongen, inventarisnr. 239). Een en ander vond plaats in maart 1673.

Met dank aan oud-conservator, de heer D. Pezarro, voor zijn toelichting op deze periode in onze geschiedenis. Zijn uitleg bij enkele oud-Nederlandse woorden, in voor ons herkenbare taal, vergemakkelijkt het lezen van onderstaand stuk, dat de familie J. van Hardeveld-Quint uit Elst (Utr.) in hun familie-Quint-archief bewaart en dit stuk welwillend heeft afgestaan voor ons Bulletin. Ook hiervoor onze dank. Redactie.

De Hoge Heerlijkheid Amerongen:

In een politierapport wordt de brand op het Kasteel beschreven.

Elst? \ Rhijn.

Wij ondergeschreven Johan Quint, jegenwoordich substituijt Drost en Schout vanden hoge heerlikheijt Amerongen, ende Godert van den Doorslagh Secretaris aldaer certificeren en verklaren bij dese, ten versoecke vanden Hooch Edelen geb. Heere van Amerongen etc.

dat inden jare 1672 als de France tot Amerongen
 zijn gekomen, en den koninck selfs in parsoon, den
 Hartogh van Orleans zijn logement op't Huijs t'Amerongen
 heeft genomen, en gedurende zijn verblijff aldaer, sulcken
 strickten ordre onder 't volck was, dat doen ter tijt
 aen't selve Huijs, hoven ende tuijnen, mitsgaders (= alsook)*
 des heeren van Amerongens goederen en plantagien, geen
 de minste schade was gedaen. Daer na als wij neffens (=naast)*
 andere ingesetenen bij malkanderen op't Huijs t'Amerongen
 logeerden, wiert ons dickmalen vande France officieren
 die daer quamen en passeerden gevraecht, waer den Heere
 van't Huijs was. Waer op gemeenlick wierd geantwoort
 dat men het niet wist. Ende naderhandt als Ick
 onders[chreven] secretaris op het begerde vande presente inwoonders
 bij den secretaris van den hartoch van Luxenborgh tot Utrecht
 een sauvegarden (=vrijgeleide, een vorm van bescherming) brieff
 versocht, vragden mij denselven
 secretaris naer den Heer van Amerongen, en horende dat Ick
 mij daer van ignorant (=onwetend) hielde, wenckte mij met sijn vinger/
 en seijde wij weten wel, dat hij in Duijtslant is, ende de Duijtse
 vorsten tegen onsen koningh ophitst, en dier gelijcke
 woorden, maer hij soude voor het dorp van Amerongen
 een sauvegarden (=vrijgeleide) brieff gereedt maken; dewelcke Ick
 des anderen daegs bequam, en stont in denselven
 brieff geinsereert (=bijgevoegd) dese woorden: a la reserve du
 chatteau du Dt. Lieu (=buurtschap)* ende nadat bij de
 France publicq geworden was, dat den Heere van
 Amerongen wegens haer ho[og] Mo[gen]de heeren Staten
 Generael sich in Duijtslant onthield (=verbleef)*, sijn twee
 capitainen met hare compagnien van't Regiment La Reijne
 op't Huijs t'Amerongen komen logeren, en hebben
 tselve in possessie genomen verjagende de onderdanen
 daer van daen, seggende dat alle de goederen
 van den Heer van Amerongen waren geconfisqueert. (=in beslag
 genomen). [*lieu-dit = oud Frans voor buurtschap].

Om dat niet op sijn Huijs was gekomen, noemende den Heer spotswijse povre monsieur. Ende wilden de voorss. (=eerder-

Kasteel Amerongen omstreeks 1646/1647
Illustratie: Isy en Evy Zwolle, naar een oude tekening.

genoemde) capitainen met hare soldaten van de ingesetenen gedefroijeert wesen (=door de inwoners onderhouden worden), lieten door hare sergeanten en soldaten alle dagen broot, vlees, boter en andere spijs de inwoonders affhalen, so langh dat de inwoonders ten deele begonden met hun kinderen honger te lijden, om datse geen spijs konden bekomen, waer over sij moesten op andere plaetsen trecken. Ende die capitainen niets meer vindende sijn doen ook vertrocken. Daer na is in februarij 1673 een edelman ofte officier genaemt Lafosse van de lijffgarde van den hartogh van Luxemburgh met 10 a 12 ruijters op den Huijse en Slote van Amerongen gekomen, seggende tegens die opgesetenen die daer weder opgevlucht waren, dat hij ordre hadde om tselve Huijs te ruineren, en te verbranden.

Ende dat ider daer van soude trecken (=iedereen daaruit moest vertrekken), en hebben deselfde Franssen al voort bossen hout en strooij gedragen, boven in de toorens, en door het geheele Huijs, en het bovenste eerst aen brandt gesteecken en van boven tot beneden geheel afgebrandt. En hebben voorts des nachts de schone huijsinge en getimmerten om het voorburgh al mede affgebrant, niet tegenstaende dat de inwoonders te vooren een groote som[me] gelts presenteerden, dat het niet gebrandt soude worden.

Maer dien officier seijde dat hij geen verschoninge vermochte te doen, onder andere, om dat den Heer van Amerongentegens de interesse van den koninck van Vranckrijck ageerde. Na welcke tijt op de goederen ende weijlanden van welgemelte Heere van Amerongen sijn gekomen, eerst eenige honderden karpeerden (=karrenpaarden), daer na ontrent 50 a 60 ossen en ettelijcke duijsenden schapen die men doen seijde dat den intendant Robert toebehoorde. Ende wierden doen ook de bosschen en plantagien van meergemelte Heere van Amerongen affgekapt. Hierop ons gevraechdt sijnde hoe groot wij dese schade van 't affbranden van 't Huijs, voorburg en ruine van de goederen daer aanbehorende, wel souden estimeren (=schatten). Soo hebben wij tselve soo pertinent niet konnen doen. Maar verklaren bij onse vroomigheijt na dat wij tselve met verscheijde timmerluijden en metselaers hadden overleijd, dat onses oordeels dier gelijcken, soo als het voorss. (=eerdergenoemd) Huijs en voorburgh, voor het affbranden is geweest, wel over de hondertduijsent gulden soude kosten. Behalve het affbreecken en opruijmen van de muren, die door den vehementen (=hevige) brant, en door het vallen van balcken en mueren, tot in de gront waren geborsten, en na binnen en buijten uijtgeweecken en in de gracht gevallen. Ende alsoo ons allet geene voorss. (=eerdergenoemd) neffens veel meer ingesetenen van Amerongen seer wel bekend is, als hebbende het voorverhaelde selfs gehoort ende gesien. Soo hebben wij Subs[tituijt] Drost ende Secretaris desen t'enen oirconde onderteekent op den 18en Majj XVI vijff entseventich.

*noot: Woorden gemerkt met een * zijn 'vertaald' door de redactie.*

* * *

Alarmerende krantenkoppen !

"TROUW" - 20 APRIL 1976

BINNEMLAND

Nieuws komt bij instanties als „donderslag” aan

Kasteel Amerongen gaat toch onder veilinghamer

*Verkoop dreigt
voor kasteel
Amerongen*

"Kasteel Amerongen: in de verkoop?. Deze krantenkop, een van de velen met een gelijke strekking uit de jaren 1976 en 1977, verscheen een kwart eeuw geleden in een regionale krant. Aanleiding van het krantenartikel waren de vele geruchten rond de mogelijke verkoop van het 17de eeuwse kasteel en haar inboedel door de eigenaren. Zelfs de Tweede kamer bemoeide zich met de mogelijke verkoop en drong bij de toenmalige minister van CRM, mr. H. van Doorn, aan om rijksmiddelen ter beschikking te stellen voor de aankoop om de "toekomst van het onvervangbare erfgoed veilig te stellen".

GROTE KANS OP BEHOUD VAN KASTEEL AMERONGEN

Erfgenamen kasteel willen geld zien

Vragen

DEN HAAG — De Kamerleden mevr. Gardeniers-berendsen (KVP), Van Leijenhorst (CHU) en Scholten (ARP) hebben minister Van Doorn (CRM) gevraagd alles in het werk te stellen voor het behoud van het kasteel Amerongen. Volgens de Kamerleden bezit het kasteel een unieke en onvervangbare inhoud. Zij vragen zich af, of het verantwoord is dat dit Nederlandse monument verloren dreigt te gaan en dat de kunstschatten verspreid worden.

Het waren sombere tijden voor het kasteel zeker toen CRM en het ministerie van Financiën te kennen gaven het geld voor de exploitatie, dat los stond van het werkelijke aankoopbedrag dat CRM wel wilde betalen, niet ter beschikking te kunnen stellen. Landelijke acties kwamen echter snel op gang om kasteel en inboedel te redden van onder de veilinghamer. Bestaande fondsen gaven aan dat zij de exploitatie voor een aantal jaren wilden financieren. Maar ook de provincie Utrecht met de toenmalige commissaris van de Koningin mr. P.J. Verdam, gaf te kennen een duit in het zakje te willen doen. Het resultaat van alle inspanningen, waaronder ook van diverse particulieren, was de overdracht van het kasteel aan de Stichting Utrechtse Kastelen in 1977, bijna 25 jaar geleden.

In memoriam

Ons bereikte het droeve bericht dat op 12 juli 2001
is overleden

Louise Adrienne Jacoba de Brauwere *dit de Steelant*
Gravin van Aldenburg Bentinck van Zuylestein

drager van het verzetsherdenkingskruis
Lid der Johanniter orde

douairière van George Leon Alex de Brauwere *dit de Steelant*

Mevrouw de Brauwere heeft vanaf het eerste begin,
en gesteund door haar echtgenoot,
zich ingezet voor het behoud van Kasteel Amerongen.

Om dat te kunnen verwezenlijken heeft mevrouw de Brauwere
zitting genomen in een van de eerste besturen
van de nog jonge Stichting Kasteel Amerongen.

Moge zij rusten in vrede.

*

Kasteel Amerongen, sieraad en schatbewaarder in het dorp Amerongen
en de provincie Utrecht.

Agenda van evenementen in 2001

Van 1 juli tot en met 14 oktober 2001

Expositie met muziek: “Verstopte noten, de muziekschat van Kasteel Amerongen”.

Tevens themarondleidingen op afspraak mogelijk.

augustus:

woe. 1 Middag **themarondleiding voor kinderen.**

do. 2 Themarondleiding ‘**onderhoud historisch interieur**’.

zo. 5 Buitendag, zoals die in de afgelopen jaren, in de tuinen van het Kasteel gehouden is. Er zijn weer diverse traditionele sporten te zien en/of zelf te spelen, zoals croquet en kegelen; schermen en tennis. De mooie bokkenwagens, de hoge vélocipèdes, de roeiboten en de valkenier; het is er weer allemaal. Het Koetshuis is weer ingericht met diverse traditionele spellen.

woe. 15 Cursus instrumenten maken voor kinderen. Duurt ongeveer twee uur; in het Koetshuis van 10.30 tot 17.00 uur gelegenheid om binnen te lopen. Geschikt voor kinderen tussen de 4 en 10 jaar, kosten f 10,00 per kind, inclusief materialen (instrument mag mee naar huis). Ontvangst toegangskaartje tegen contante betaling bij kassa VVV; ouders kunnen tegen betaling in de tussentijd een rondleiding door het Huis meemaken. Inschrijven is individueel niet nodig – groepen in overleg. Opmerking: kinderen moeten door de ouders naar het Koetshuis worden gebracht.

vrij. 17let op! let op!..... vrijdag 24 augustus is fout...is fout...is fout... Het staat onjuist in de muziekfolder vermeld.

Extra Concert op vrijdag 17 augustus 2001 om 20.15 uur door Studenten Daniël Masterclass.

september.

woe. 5 Middag **themarondleiding voor kinderen.**

do. 6 Themarondleiding ‘**onderhoud historisch interieur**’

za. 8 Open Monumentendag

zo. 9 Open Monumentendag (niet voor Amerongen)

‘Leven in toen’ is de titel van de Manifestatie Historisch Interieur 2001, die dit jaar tijdens de Monumentendagen georganiseerd wordt. In het

voorjaars-bulletin is hier uitvoerig op ingegaan. Op deze plaats nog een extra uitleg: “Ons land kent vele prachtige voorbeelden van goed bewaarde authentieke interieurs: van landhuizen en stadspaleizen tot minder in het oog springende particuliere woningen. Daar zijn vaak nog waardevolle ensembles te vinden: architectuur, betimmeringen, wanden, plafonds, meubilair, kunstvoorwerpen, gebruiksgoederen en installaties (verlichtings- en verwarmingssystemen) die een historische eenheid vormen. Het zijn belangrijke getuigenissen van creativiteit, vakmanschap, inventiviteit en welstand. Daarnaast geven authentieke woonhuisinterieurs een beeld van de vaak uiterst boeiende geschiedenis van bewoners en zij brengen hun denkbeelden, handelen en fascinaties op indringende wijze in beeld.”

F. van Lanschot Bankiers/Van Lanschot Ars Mundi treedt op als sponsor van de manifestatie, die uit vijf verschillende onderdelen bestaat.

1. De website www.interieurmanifestatie.nl 2. Het boek ‘Leven in toen’, verschijnt begin september 2001 bij uitgeverij Waanders.

3. De presentatie van de top 100 van best bewaarde woonhuisinterieurs. Een selectie van deze unieke interieurs wordt (soms eenmalig) opengesteld tijdens de Open Monumentendagen 8 en 9 sept. a.s.

4. De documentaireserie ‘Leven in toen: binnen de buitens’ (werktitel), die vanaf 25 augustus 2001, wekelijks op zaterdagmiddag in zes afleveringen, door de NCRV op televisie wordt uitgezonden. Kasteel Amerongen laat zich zien en horen tijdens deze manifestatie.

5. Het vaksymposium, met aandacht voor herkenning, behoud en gebruik van het historische interieur.

13 september tot en met 16 september: Antiekbeurs

De negende antiekbeurs is groter dan in voorgaande jaren. Er zijn vijf nieuwelingen en nagenoeg alle onderdelen van de antiekmarkt zijn vertegenwoordigd. Van porselein tot zilver, van uurwerken tot schilderijen, van renaissance tot art nouveau. Een gedegen kwaliteit en goede prijs, staan onveranderd voorop bij de deelnemers.

Openingstijden: donderdag 13 en vrijdag 14 september 11-20 uur.

zaterdag 15 en zondag 16 september 11-18 uur.

Meer informatie tel.: 0343-454186. Tijdens beursdagen tel.: 06 20011867.

Entree inclusief kasteelbezoek

De toegang voor de antiekbeurs kost f 15,- per persoon.

Een deel van de opbrengsten komt ten goede van de restauratie van Kasteel Amerongen. Evenals in eerdere jaren, hebben de organisatoren van de antiekbeurs dit wedcom toegezegd. Een entreekaart voor de antiekbeurs geeft tevens recht van toegang tot de tuinen van het Kasteel en een rondleiding door het Huis.

Foto uit archief Antiekbeurs

vrijd. 21 sept. Lampionnenfest met historische dansen.

Kinderen mogen met lampionnen door het park; tevens uitvoering van historische dansen op de bovenbrug van het Kasteel, 19.00-21.00 uur. Entree; toegangskaartje à f 10,- per persoon, inclusief lampion voor het kind, te betalen bij de VVV-kassa. Opgeven: individueel niet nodig. Groepen in overleg, betaling contant bij de VVV-kassa.

za. 22 - Concert met Huismuziek uit de schatkamer van Kasteel Amerongen. Werken van o.a. Hellendaal en Bach, uitgevoerd door Collegium Musicum Amerongen, met een toelichting van Rien de Reede, fluitist.

za. 29 – middag Themarondleiding ‘muziek’

Een muzikaal/literaire avond in een Kasteel bij nacht. (waarschijnlijk op 29 sept) van 20.00 – 00.30 uur. In verschillende ruimtes van Kasteel Amerongen wordt iets voorgedragen of een muziekstuk gespeeld.

Entree: toegangskaartje à f 15,-- per persoon (kinderen als ze rustig zijn), te betalen bij de VVV-kassa. Groepen in overleg, individueel opgeven is niet nodig.

za. 15 – Landelijk wordt er aandacht besteed aan de “Vrijwilligersdag”. In Amerongen wordt gewerkt aan een speciaal programma. In het Dorpshuis, het kloppend hart waar het allemaal plaats vindt tussen 10.00 en 17.00 uur, komen ‘vragers’ en ‘aanbieders’ te samen. Kasteel Amerongen zet haar vrijwilligers aan het eind van de middag in het zonnetje! Zie de ingesloten uitnodiging voor 15 sept.
oktober:

woe. 3 middag Themarondleiding voor **kinderen.**

do. 4 Themarondleiding ‘**onderhoud historisch interieur**’

vrij. 5 19de eeuwse muziek uit het Huisarchief van Kasteel

Amerongen. Leo van Doeselaar en Wyneke Jordans musiceren op twee Erard-vleugels. Leo van Doeselaar geeft een toelichting. (Radio-opname van de Evangelische Omroep). Aanvang 20.15 uur.

za. 6 Donateursmiddag. Zie de bijgevoegde uitnodiging hiervoor.

do. 18 t/m zo. 21 okt. Living History – Het is 1901 op het kasteel.

november:

za. 3 Concert door Kwartet André. Aanvang 20.15 uur (In samenwerking met Organisatie Oude Muziek).

za. 10 Extra concert in de vorm van een **Kinderconcert** (van 6 tot 12 jaar). Aanvang om 19.30 uur.

* * *

Familiebanden

Dat de familiebanden al eeuwenlang bestaan tussen de beide kastelen Middachten en Amerongen blijkt o.a. uit wat mevrouw A.W.J. Mulder schrijft in “Het Kasteel Amerongen en zijn bewoners”, Maastricht 1949:

“...Godard, Baron van Reede, Vrijheer van Amerongen, Heer van Ginckel Lievendaal en Elst (1644-1703), huwt in 1666 Ursula Philipotta van Raesfeld, erfdochter van Middachten en Herreveld (1643-1721). (...) Voor zover zijn militaire plichten hem dat toelieten [vertoefde hij] afwisselend op Amerongen of op Middachten.

(...) Overal vindt men op Middachten herinneringen aan de grote overwinningen van den eersten Graaf van Athlone, Heer van Amerongen.”.

In hetzelfde boek bij stamboom II “de Van Reede’s van Amerongen”, zien wij – enkele generaties later – dat Jacoba Helena van Reede Ginckel “Lady Jemima” (1767-1839), oudste dochter van Frederik Christiaan Reinhard (1743-1808) 5de graaf van Athlone, Vrijheer van Amerongen, Heer van Middachten en Anna Elisabeth Christina van Tuyll van Serooskerken (1745-1819), in 1785 in het huwelijk treedt met Jean Charles Graaf van Aldenburg Bentinck (1763-1833).

Door het overlijden in 1843 van zijn neef, de 8ste graaf van Athlone, erft de jongste zoon van de vijfde graaf, Willem Gustaaf Frederik (1780-1844) Vrijheer van Amerongen, Heer van Middachten, de titel 9de graaf van Athlone. “Zo waren Amerongen en Middachten, voor de derde maal, in één hand van één lid van de familie van Reede.” Een jaar later overlijdt ook deze Van Reede. Er volgt een periode van ingewikkelde erfeniskwesties, waarbij Amerongen en Middachten ten slotte elk in een eigen richting geleid worden. De beide oude dames Lady Mary en Lady Christina, dochters van de 5de graaf van Athlone, verblijven nog graag op Amerongen; de oudste graaf Bentinck, zoon van Lady Jemima, wordt Heer van Middachten. Na zijn overlijden komt de titel aan zijn broer Carel Anton Ferdinand (1792-1864). Met Carolina Mechtild Emma Charlotte Christine Louise Gravin van Waldeck Pymont (1826-1899) treedt deze in 1846 in het huwelijk.

Uit deze verbintenissen worden vier zonen en één dochter geboren. Intussen heeft het gezin kasteel Middachten als woning betrokken. “...De tweede zoon werd Heer van Middachten,” constateert mevrouw Mulder in haar boek, “terwijl wij den vierden later als Heer van Amerongen zullen aantreffen.”

H.F.R.-vB.

* * *

De livreien op kasteel Middachten
De kledingcollectie van kasteel Middachten

Mariken J.H. van Rooijen – Buchwaldt

Een kledingcollectie op zolder. Voor veel mensen een bekend fenomeen, enkele hutkoffers die zijn blijven liggen na een boedelscheiding of verhuizing. Op kasteel Middachten vond de huidige Vrouwe van Middachten, I.A. Gravin zu Ortenburg- van Aldenburg Bentinck, rond 1990 eveneens hutkoffers op zolder. De koffers waren voorzien van initialen van haar familieleden en hadden dikwijls geschilderde banden in blauw en zilver, de heraldische familiekleuren. De koffers bleken volgepakt met kleding en accessoiress.

Deze kleding heeft toebehoord aan vele generaties van de familie Van Aldenburg Bentinck, hun directe familie en hun personeel. Achtergelaten op de zolders vormen de kledingstukken een historisch doch fragmentarisch verhaal over de personen die daar woonden en werkten. Een vondst die verder onderzoek verdiende. Als eerste zal een beknopte geschiedenis van kasteel Middachten en zijn bewoners worden verteld, waarna een globaal overzicht van de kledingcollectie volgt. Hierina wil ik ingaan op het meest unieke onderdeel van deze collectie, de livreien van het personeel.

Bewoners van kasteel Middachten

Het kasteel werd gebouwd in de jaren 1694-1697 door de bouwmeesters Jacob Roman en Steven Vennecool voor de eigenaresse Ursula Philipotta van Raesfelt en haar echtgenoot Godard van Reede, aan de IJssel. Het landgoed met het kasteel ligt aan de rivier niet ver van

Arnhem bij het dorp de Steeg. Godard van Reede, een goede vriend van de koning-stadhouder Willem III was een begaafd krijgsheer. Als bevelhebber van diens Engelse troepen in Ierland vocht hij voor de belangen van zijn vriend. Voor zijn inzet werd hij beloond met de titel, Graaf van Athlone. De hal van kasteel Middachten met de namen van de Ierse overwonnen gebieden is een eerbewijs aan graaf Godard's overzeese krijgsverrichtingen.

Middachten bleef tot in de 19de eeuw in bezit van de familie Van Reede. Via de vrouwelijke lijn komt het landgoed in 1853 in bezit van de familie van Aldenburg Bentinck ¹ Verschillende familieleden woonden op Middachten van 1853 tot 1912. Nadat in 1912 zijn beide ouders kwamen te overlijden kregen graaf Willem Frederik Charles Henry van Aldenburg Bentinck (1880-1958) en zijn echtgenote jonkvrouwe Adriënne Vegelin van Claerbergen (1891-1982) het landgoed en het kasteel. Hun dochter I.A. Gravin zu Ortenburg- van Aldenburg Bentinck is op dit moment Vrouwe van Middachten.

De kledingcollectie van kasteel Middachten

Het samenbrengen van de kledingcollectie op kasteel Middachten werd mede door de leden van de kostuumvereniging geïnitieerd. [In 1999 nog Nederlandse Kostuumvereniging voor mode en streekdracht geheten, red.] Zij hielden in 1990 hun lustrumtentoonstelling op kasteel Middachten en gaven een eerste aanzet om de collectie kleding uit de hutkoffers en kasten van het kasteel samen te brengen. Die resulteerde uiteindelijk van 1994 tot 1996 in een inventarisatieproject dat door mij is uitgevoerd.²

Het overgrote deel van de verzameling heeft toebehoord aan leden van de familie. Een klein deel vormt de collectie livreeën van het personeel.

De kledingcollectie onderscheidt zich van museale kledingverzamelingen doordat van de meeste kledingstukken bekend is, wie ze heeft gedragen en doordat ze nog steeds in hun oorspronkelijke omgeving bewaard worden. De gehele verzameling omvat circa 1500 voorwer-

pen en beslaat een periode van omstreeks 210 jaar, van 1750 tot 1950. Het kwantitatieve zwaartepunt van de verzameling ligt tussen 1900 – 1950. De collectie is ingedeeld in 6 categoriën : herenkleding, dameskleding, kinderkleding, hoeden, schoenen en accessoires.

Personeelskleding in een algemeen perspectief

Het gebruik om onderscheidende kleding te dragen en zo de verwantschap met een bepaalde groep aan te duiden gaat in ieder geval terug tot de Romeinen. Uniformen en livreiën werden al door hen gebruikt.³ Het woord uniform wordt gebruikt in een brede zin voor een zekere stijl en/of kleur kleding die wordt voorgeschreven door bijvoorbeeld een bepaalde gemeenschap, school, of organisatie zoals bijvoorbeeld het leger. Een livrei daarentegen werd door 'de heer' gegeven aan zijn vertrouweling of ondergeschikte, een gebruik dat ook in de Middeleeuwen voorkwam. Sinds het einde van de 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw werd het livrei ook voorzien van de kleuren en/of insignes van de familie. Een livrei onderscheidt zich meestal door snit, galon of accessoires van de kleding die algemeen is op dat moment.

De Engelse koningin Elisabeth I (1533-1603) vaardigde strenge kledingvoorschriften uit. Een speciaal livrei voor hovelingen in de kleuren zwart en wit symboliseerde haar standvastigheid en haar maagdelijkheid. In 1559 gaf zij de adel opdracht om hun bedienden te controleren op het dragen van kleding vervaardigd van voor hen verboden stoffen. De hovelingen waren veelal van adel en hun bedienden droegen kleding in de heraldische kleuren en voorzien van de familiewapens van hun meester. Al deze regels moesten het verschil benadrukken tussen de hovelingen en hun bedienden, echter ook tussen de hovelingen en Elisabeth I zelf. Elisabeth I droeg zelf zeer opvallende kleding als statussymbool. Als eerste vrouw van het land gebruikte zij haar uitbundige kledij om haar positie te versterken en te legitimeren.

Het protestantisme zou een versobering van de kleding aan de hoven tot gevolg hebben. Onze koning-stadhouder Willem III (1650-1702), zijn echtgenote Mary Stuart (1662-1694) en hun hovelingen kleedden zich relatief eenvoudig, minder uitbundig en opvallend. Maar hun staf en bedienden daarentegen droegen opvallende uniformen en livreiën.

Niet aan de uitbundige kledij van de vorst zelf, maar indirect aan de kleding van het personeel was de status af te lezen.⁴

De mannelijke bedienden, die in de 18de eeuw aan de hoven en bij adellijke families en gefortuneerde burgers in Europa werkten, bleven gekleed in opvallende livreien. Een traditie die zowel in de 19de als de 20ste eeuw zou worden voortgezet. Aan het Nederlandse hof dragen de bedienden nog steeds livreien. Op hoogtijdagen zoals bij staatsdiners draagt men de speciale gala-livreien. Op kasteel Middachten worden de livreien nog gedragen tijdens belangrijke gebeurtenissen als een huwelijks- of een doopfeest.

Het personeel op kasteel Middachten 1850-1930

Het personeel van de grafelijke familie Bentinck was in te delen in: huispersoneel, stalpersoneel, tuinpersoneel, administratief personeel (zoals de rentmeester en de boekhouder die zorgdroegen voor het financieel beheer van het landgoed) en het personeel dat zorgde voor de bossen en het wildbeheer. Het beheer van een landgoed, de tuinen en de zorg voor het kasteel waren zeer arbeidsintensief. De familie was zonder twijfel de grootste werkgever in het dorp De Steeg. Rond 1910 waren er ongeveer 60 mensen in dienst op het landgoed Middachten.⁵

Van slechts een aantal personeelsleden zijn de kledingstukken bewaard gebleven die gedragen werden tijdens hun werkzaamheden voor de familie. Dat zijn de livreien van het mannelijke stal- en huispersoneel, de portier en de bosbaas.

De redenen waarom juist deze kledingstukken zijn bewaard op kasteel Middachten zijn niet met zekerheid te achterhalen. Enige mogelijke verklaringen zijn wel te geven. De livreien waren kledingstukken die de status van de familie tot uitdrukking brachten. Zij werden aangeschaft en verzorgd op kosten van de familie en hebben het kasteel niet verlaten. Kleding was in het algemeen duur. De livreien vertegenwoordigden een hoge waarde. Een livrei voor de koetsier bestaande uit een rokjas, een vest en een pantalon kostte in 1894 f 45,30. Door dezelfde kleermaker G. Verbeek werd een overjas geleverd voor graaf Robert voor f 31,00.⁶

Van het vrouwelijke personeel is geen kleding teruggevonden. Op geen enkele kleermakersrekening van de familie Bentinck komt kleding voor van vrouwelijk huispersoneel, want zij verzorgden en repareerden hun werkkleding zelf.⁷ Personeelsleden zoals de gouvernante of de huishoudster droegen meestal hun eigen persoonlijke kleding, in tegenstelling tot de kokkin, de kamermeisjes of dienstbodes en de keukenmeisjes. Die droegen vastgestelde uniformen, veelal blauwe jurken met witte boordjes en schorten.⁸

De meest representatieve functies binnenshuis op kasteel Middachten werden bekleed door mannen. Het waren de butler en de huis-knecht(en) die binnenshuis de familie en hun gasten bedienden. In burgerhuishoudens daarentegen kweten de vrouwelijke dienstbodes zich van deze taken. In de 19de eeuw neemt in het algemeen het aantal mannelijke bedienden af. Dit had verschillende redenen. Huispersoneel had een bijzonder lage status. Mannen kozen liever voor het werk in de toenemende industrie. Slechts welgestelde families konden zich nog manlijk personeel permitteren.⁹ In 1857 werd in Nederland in een wetsvoorstel zelfs f 18,- belasting gevraagd van diegenen die een “*een livreidragende manlijke dienstbode*” in dienst hadden.¹⁰

De bewaarde personeelskleding van de familie Bentinck is van een superieure kwaliteit. Hieruit kan men concluderen dat de aandacht voor het uiterlijk vertoon groot was. Dit aspect werd ingegeven door de maatschappelijke positie die de familie, overigens al generaties lang, in Nederland en binnen Europa innam. Verschillende gebeurtenissen tussen 1850 en 1912 zouden hun maatschappelijke positie opnieuw onderstrepen en nieuwe impulsen geven. Koningin-Regentes Emma en haar dochter koningin Wilhelmina bezochten kasteel Middachten op 7 augustus 1895. Op 2 september 1905 trouwden vanuit het kasteel Mechtild C.R.M. Gravin van Aldenburg Bentinck (1877-1940) met de Duitse vorst Casimir F. zu Castell-Rüdenhausen (1861-1933). Op 9 en 10 augustus 1909 verbleven de toenmalige Duitse keizer Wilhelm II en zijn echtgenote Auguste Victoria op Middachten als gasten van de familie. Speciaal voor deze gebeurtenissen kocht de familie Bentinck extra en nieuwe kledingstukken voor het personeel.

De personeelsleden verleenden immers indirect status aan de familie. Dit verklaart mede waarom de kledingstukken en accessoires van het personeel zijn vervaardigd door de beste kleermakers en fabrikanten in Nederland, Duitsland en Engeland. De verschillende familieleden Bentinck reisden veelvuldig naar het buitenland om familie te ontmoeten, hun buitenlandse bezittingen te bezoeken, te kuren etc. Sommigen beschikten over een dubbele nationaliteit.

Een deel van de personeelskleding is door de kleermakers voorzien van een etiket met ingeweven of bedrukte bedrijfsnaam en adres. Op enkele etiketten is met pen de datum van fabricage geschreven, soms is de naam "*Graaf Bentinck*" en een paar keer is de naam van het personeelslid, voor wie het kledingstuk bestemd was, vermeld. Aan de hand van deze etiketten is de kleding te dateren tussen 1877 en 1915. Overigens werden deze etiketten pas na 1870 op grotere schaal toegepast.¹¹ Het is wel mogelijk dat enkele kledingstukken zonder etiket voor 1870 gemaakt zijn. Er is één uitzonderlijk en veel ouder kledingstuk: een staljasje uit circa 1820. Het overgrote deel van de mannelijke personeelskleding is vervaardigd in blauw laken met witte accenten zoals de kragen, revers, manchetten en koord, een verwijzing naar de heraldische kleuren blauw en zilver van de familie.

Personeelsoverzicht

Zoals al eerder vermeld, werkten er rond 1910 zo'n 60 mensen op het gehele landgoed Middachten, zowel binnen- als buitenshuis. De verschillende functies zijn moeilijk te achterhalen uit de archieven. Op de meeste loonstaten worden slechts de namen vermeld, maar niet de functie van de desbetreffende personen. Uit correspondentie aan toekomstige personeelsleden uit 1883 en 1885 blijkt dat zij met zorg werden uitgekozen. De familie stelde prijs op personeel dat goede referenties kon overleggen, van het protestantse geloof was, over een goede gezondheid beschikte en "*vrij van sterken drank*" was!¹² In het voorjaar van 1906 werkten er ongeveer 18 tuinlieden onder leiding van de tuinbaas. De tuinlieden waren niet in vaste dienst; hun aantal schommelde van 8 in januari tot 22 personen in maart.¹³

Volgens de huidige Vrouwe van Middachten bestond tijdens haar kinderjaren tot 1929 en later tijdens de zomermaanden van 1935 tot en met 1937 het huispersoneel uit de volgende 12 personen: een butler, een huisknecht, een huishoudster, een kamenier, een gouvernante met een kindermeisje, een kokkin met twee keukenhulpen, twee dienstmeisjes en een werkster. De was werd gedaan in de bijgebouwen door wasvrouwen uit het dorp.

Kleding van het personeel

Staljasje

Een van de oudste objecten uit de gehele kledingverzameling is een eenvoudig kort staljasje, handgenaaid van witte katoen in satijnbinding.¹⁴ Het jasje heeft een sjaalkraag en sluit met een dubbele rij van totaal 12 knopen van gedraaid perenhout die overtrokken zijn met de witte katoen. De lange mouwen zijn aan de schouder sterk ingerimpeld ingezet en hebben een manchet waarop en waarboven een kleine stofknoop is genaaid. Gezien model en naaiwerk is het jasje rond 1820 te dateren.¹⁵ Het jasje werd gedragen door de staljongen tijdens officiële gelegenheden. Elke staljongen had 3 tot 6 exemplaren tot zijn beschikking. Het is onduidelijk waar dit jasje is gemaakt en gedragen. Mogelijk is het een Engels staljasje, meegenomen door het echtpaar Bentinck-van Reede dat de Oranjes in 1795 in ballingschap naar Groot-Brittanië was gevolgd.

Postiljonjasjes

Postiljonjasjes (afb.1) werden gedragen door de zogenaamde postiljons. Dit waren koetsiers en/of rijknechten die uit het zadel het rijtuig “bestuurden”. Zij zaten niet op de bok van het rijtuig maar op de paarden ervoor. De postiljonjasjes zijn kort tot het middel en worden op hun plaats gehouden door een rood leren tailleband met gesp aan de binnenzijde van het jasje. Hierbij werd een rijbroek, rijlaarzen en een cap gedragen.

1. Postiljonjasje en cap, 1877. Foto A. Beeftink

De twee postiljonjasjes¹⁶ zijn van blauw laken en versierd met wit koord langs het boord, over de schouders, rond de mouwinzet en langs de naden van de mouwen. Op de schouders zijn gevlochten tressen van zilverdraad bevestigd. De blinde sluiting wordt bedekt door een rij zilveren bolknoopjes. Aan weerszijden van deze rij knopen zijn eendere knopenrijen genaaid, die uitwaaiëren in de richting van de schouders. Ook op de ondermouw zijn 12 bolknoopjes gezet. Op de linkerbovenarm is een applicatie bestaande uit een blauw fluwelen ondergrond waarop met zilverdraad en rood fluweel het helmteken en de wapenspreuk “Craignez honte” van de familie Bentinck is aangebracht met daarboven de rood gevoerde zilveren kroon van het Heilige Roomse Rijk.

De jasjes zijn exact te dateren door het gestempelde kleermakersetiket van M.S. de Jong uit Arnhem, bevestigd op de voering van de binnenzak met daarop de datum *24 mei 1877*. In pen staat er “9333” en “9334” en “*koetzier Graaf Bentinck*”.

Kleermaker Michiel Salomo de Jong, gevestigd aan de Bakkerstraat nummer 8 en 38, was een zeer goede kleermaker.¹⁷ In dezelfde maand dat deze postiljonjasjes werden vervaardigd kreeg firma M.S. de Jong toestemming het koninklijke wapen te voeren.¹⁸ De firma de Jong zou vele kledingstukken voor het personeel van de familie Bentinck vervaardigen.

De caps van de postiljons zijn eveneens bewaard gebleven. Ze hebben een kleine klep en zijn van zwart fluweel. Bovenop is een platte schijf van opgerold zilverkoord met rondom afhangende zilverkleurige koordjes. Beide caps zijn gemaakt door de firma H. Hendriksen uit Arnhem en worden bewaard in de originele dozen.¹⁹ De postiljoncaps gaan terug op caps die door postiljons in Engeland al in de 17de eeuw gedragen werden.²⁰

De jasjes zijn mogelijk gekocht door het eerder in dat jaar getrouwde paar Willem Carel Philip Otto Graaf Bentinck (1848-1912) en zijn echtgenote Maria Cornelia Barones van Heeckeren van Wassenaer (1855-1912). Zij was een zeer gefortuneerde dame, zich wel bewust van haar nieuw verworven maatschappelijke positie en zij hield van het decorum hieraan verbonden.

Koetsiersjassen

De koetsiersjassen op Middachten bestaan in een zomer- en een winteruitvoering. Voor de zomeruitvoering is dunner laken gebruikt en een dunne wollen voering. Voor de winter werden zwarte dikke wollen voeringen van een poolweefsel gebruikt. De lange jassen sluiten “double-breasted” en hebben een eenvoudige kraag die hoog om de hals gesloten kan worden met een haakje en oog. Ze hebben zakken met kleppen op de heupen. In de horizontale naad ter hoogte van de taille zit rechtsvoor een klein zakje, mogelijk voor fooien of het handgeld. De middenachternaad loopt uit in een verdekte split. De naden op de rug aan weerskanten lopen in gebogen lijn naar de mouw en eindigen beneden in een rij van drie knopen. Er is één zwarte koetsiersjas²¹ in winteruitvoering, met voor een dubbele rij van totaal 12 zwarte zijden knopen. De uitstraling van deze jas is minder opvallend en hij werd mogelijk gebruikt bij minder plechtige gelegenheden. Op het hoofd droeg men een hoge hoed met kokarde.

Er zijn drie koetsiersjassen voor de winter, in blauw laken met een kraag van wit laken. De mouwen van deze winterjassen zijn aan de uiteinden verstevigd met vijf rondom lopende doorgestikte naden.²² De jassen sluiten met een dubbele rij van totaal 12 zilveren wapenknopen. Op de wapenknopen staat het helmteken, een onderdeel van het familiewapen Bentinck. Het helmteken bestaat uit twee armen bedekt door handschoenen, de ellebogen buitenwaarts gebogen met in elke hand een struisveer en erboven de prinsenkroon. Op de manchet zitten twee kleine zilveren wapenknopen boven elkaar. Op bijna alle jassen van het personeel zijn deze verzilverde wapenknopen te vinden. Deze zijn veelal vervaardigd door de Engelse Hofleverancier Firmin & Sons te Londen.²³

Er zijn eveneens drie identieke koetsiersjassen in zomeruitvoering.²⁴ In één jas²⁵ is een bruine band vastgenaaid onder de kraag met daarop de naam van de kleermaker: “*Herman Grobben Goor*”. Deze kleermaker woonde in het buurdorp van kasteel Weldam te Markelo, een toenmalige bezitting van de familie Bentinck. Kleermaker Herman Grobben kwam tot de jaren dertig van deze eeuw op kasteel Middachten om de maten op te nemen van de personeelsleden.²⁶

Palfreniersjassen

Achter op de rijtuigen zaten de hulpkoetsiers of palfreniers. Zij droegen niet zoals de koetsiers lange jassen maar jassen tot net boven de knie met een reverskraag en een enkele sluiting van zes zilveren wapenknopen. Er zijn totaal vijf exemplaren.²⁷ (afb.2). Deze jassen zijn ook van blauw laken met een wit lakense kraag en met twee kleinere wapenknopen op iedere manchet. Op de ondermouw zijn trensjes aangebracht om losse manchetten van witte lakense stof met haakjes vast te maken. De palfreniers droegen ook een hoge hoed met kokarde.

1. Livrei palfrenier. Foto A. Beestink

Portiersjas

Een bijzondere jas is de portiersjas met sjerp en steek.²⁸ (afb. 3). Deze lange jas van blauw laken heeft een dubbele rij van totaal 12 zilveren wapenknopen. De jas heeft een witte gewone kraag en manchetten die zijn afgezet met een licht blauw galon waarin een zilver getand motief is geweven.

3. Portiersjas met steek en staf. Foto A. Beestink.

Over de jas wordt een sjerp gedragen afgezet met hetzelfde band. Op de kruising van de sjerp is een ovaal zilveren plaquette bevestigd met daarop de prinsenkroon in reliëf. Op de voorzijde van de sjerp is eveneens een verzilverde plaquette met helmteken, wapenspreuk en prin-

senkroon aangebracht. Aan de beide uiteinden van de sjerp hangen drie kwasten van zilverkoord. In een binnenzak zit het gestempelde kleermakersetiket "*G. Benedict, Leipziger str. 136 Berlin*" en er is in pen op geschreven "*1901-03-01 Erlaucht Graf v. Bentinck*".²⁹ De portier droeg hierbij een zwarte steek³⁰ met witte en blauwe veren dwars op het hoofd. In de hand hield hij een houten staf omwikkeld met zilverkoord waaraan twee kwasten hangen. Bovenop de staf staat een verzilverde bol met de prinsenkroon erop.

De portier vervulde een belangrijke functie voor de familie. Hij was immers het 'visitekaartje', de eerste persoon die men als gast bij het kasteel ontmoette.³¹ Een foto uit 1905 bewijst dat deze opvallende jas met sjerp, steek en staf zo is gedragen.

Op 1 september 1905 trouwde gravin Mechtild met Casimir zu Castell-Rüdenhausen. Het huwelijk werd uitgebreid gevierd op kasteel Middachten. Op de rand van het voorplein werd speciaal voor deze feestelijkheden een toegangstoren nagebouwd waarvoor de portier kon staan om de gasten op gepaste wijze te kunnen verwelkomen.

Consuelo VanderBilt beschrijft in haar autobiografie een portier, in 1895, gekleed op dezelfde wijze en met dezelfde accessoires. Hij stond de gasten op te wachten bij de ingangspoort van Blenheim Palace in Groot-Brittannië, het kasteel van haar aanstaande echtgenoot, de negende Hertog van Marlborough.³²

Gala-livrei bosbaas

Het bosgebied dat behoorde bij het landgoed Middachten was zeer groot. Daarom was de functie van bosbaas op kasteel Middachten een positie van aanzien. Zijn taak omvatte de supervisie van zowel het bosbeheer als het wildbeheer. Het gala-livrei benadrukte zijn positie. Het bewaarde livrei heeft volgens het etiket toebehoord aan de heer J.W. Vrolijk.³³ Bosbaas Vrolijk werd ook wel 'den jager' genoemd op loonlijsten van 1904.³⁴ Dit is mogelijk een verwijzing naar de betekenis van het Duitse woord "*Leibjäger*", een persoonlijke bediende van de heer des huizes die hem eveneens bijstond tijdens de jacht.

Het galakostuum is vervaardigd door de firma M.S. de Jong uit Arnhem. Op het kleermakersetiket staat in pen: "21034" "*Graaf*

Bentinck Middachten” en de vermelding “...*Jager Vrolijk*” “21/08/05” lijkt geen toeval. Ook dit galakostuum is gemaakt ter gelegenheid van het huwelijk van gravin Mechtild met vorst zu Castell op 1 september 1905.

Het kostuum bestaat uit een groene rokjas met een enkele rij van negen zilveren wapenknopen en een lange groene pantalon met een bies van zilvergalon erlangs. De opstaande kraag en manchetten van de rokjas zijn van groen fluweel en voorzien van een borduursel van eikenloof en eikels in zilverdraad.

De gehele rokjas is afgezet, ook langs de panden en zakkleppen, met een lichtgroene bies. Op de zakkleppen en middenachter in de taille zijn zilveren knopen genaaid. Op de onderkant van de panden zijn jachthoorns geborduurd in zilverdraad. Op elke schouder zit een schoudertres van gedraaid zilverkoord. Op de linkerschouder zit een groot schouderstuk bevestigd van groen fluweel met daarop in zilverkleurig metaal het helmteken en een grote gouden kroon. Hieraan hangen vier nestels, gevlochten koorden in zilver en zwart. De twee dikste nestels worden middenvoor aan de knopen gehangen, waarbij de uiteinden neerhangen. De nestels lopen uit in verzilverde punten waarop een gouden kroon. De twee dunne nestels hangen in een lus onder de arm. Over de rechterschouder is een sjerp van breed zilvergalon gedrapeerd die is bevestigd op groen leer. De sjerp is op dezelfde wijze als de sjerp van de portier versierd met zilveren plaquettes. Aan de uiteinden van de sjerp, die versierd zijn met kronen, hangt een lange foedraal waarin een zogenaamde *hartsvanger* met een gevestknop in de vorm van een everzwijn en een ontledingsmes van de firma Weyersberg, Kirschbaum & Co zitten.³⁵ Op het bovenste gedeelte van de sjerp zit een verzilverde hertenkop met ring in de bek waaraan een ketting hangt met daar aan vast een scherpe pin in een houder.

De bosbaas droeg een zwarte steek recht op het hoofd met een grote pluim van witte hanenveren.³⁶

Dit livrei is kennelijk voor het laatst gedragen in 1912, gezien de rouwband om de linkermouw. In het najaar van 1912 overleden zowel graaf Willem Carel Philip Otto als zijn echtgenote gravin Maria Cornelia.

De huisbedienden

De familie werd alleen door mannelijk personeel bediend, vrouwen bleven achter de schermen. Het hoofd van de huishouding was de ‘butler’ of majordomus. Hij werd bijgestaan door één of meer huis-knechten. Tijdens grotere partijen of ontvangsten op kasteel Middachten hielp het stalpersoneel mee in de bediening op het kasteel als huisknecht en vice versa. De postiljons hadden zeker meerdere taken. Dit blijkt ook uit de jaarrekening uit 1894 van de kleermaker Verbeek. Voor een huisknecht werd een *bokjas*, een jas die gedragen werd op de bok van een rijtuig aangeschaft en voor de koetsier een “*livrij pak*” gemaakt.³⁷ De personeelsleden bekleedden meerdere functies en werden naar behoefte ingezet op verschillende plaatsen binnens- of buitenshuis.

Butler

De butler was het hoofd van het personeel. Samen met de huishoudster was hij verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken in huis. Naar alle waarschijnlijkheid droeg hij geen livrei met wapenknopen maar geheel zwarte kleding om zo het onderscheid aan te geven met de huisknecht(en). Er zijn drie mogelijke butlerkostuums op Middachten aanwezig. Het betreft rokkostuums die gezien het gebruik van een grovere stof en uitvoering in ieder geval niet gedragen zijn door de familie.

Er is een zwarte rokjas met zwart zijden knopen waarin een zwart etiket met ingeweven in zilver: “*Herman Grobben Goor*”.³⁸ Herman Grobben heeft, gezien de rekeningen, nooit kleding vervaardigd voor de familie. Er is eenzelfde rokjas van Herman Grobben³⁹ met een bijpassende kuitbroek eveneens gesloten met zwarte zijden knopen. Hierbij hoort ook een zwarte pantalon met witte bies die gedragen werd bij minder formele gelegenheden.⁴⁰

Als laatste een rokkostuum, opnieuw zwart, maar nu is de kraag van fluweel afgezet met zilvergalon.⁴¹ Hierbij hoort ook een kuitbroek⁴² en mogelijk een zwart vest.⁴³ Het vest heeft zilveren wapenknopen, die er later opgezet zijn. Het laatste kostuum is waarschijnlijk slechts gedragen op hoogtijdagen als galakostuum van de butler. De andere rokkostuums waren voor dagelijks gebruik.

Huisknechten

De huisknechten droegen een blauw rokkostuum met een witte laken-
se kraag en een vest. (afb.4) Daaronder droegen ze of een lange panta-
lon met witte bies en veterschoenen of een kuitbroek van zwart fluweel

4. Livrei huishediende. Foto A. Beeflink.

met zwarte kousen en pumps. Aan de voorzijde zitten op elk voorpand vier verzilverde wapenknopen boven elkaar ter versiering. De sluiting van het rokkostuum bestaat uit twee zilveren wapenknopen die met elkaar verbonden zijn door een kettinkje. Op de achterzijde lopen rugnaden en er zijn ter versiering op de panden symmetrisch vier maal drie zilveren wapenknopen boven elkaar bevestigd.

Van de bedienden zijn acht rokjassen bewaard.⁴⁴ Ze zijn door verschillende kleermakers vervaardigd, getuige de kleermakersetiketten. Twee exemplaren⁴⁵ zijn van de hand van Herman Grobben uit Goor.

Eén exemplaar⁴⁶ is vervaardigd door de Engelse kleermaker E. Tautz & Sons uit Londen. Tautz was de kleermaker van vele mannenkostuums van de familie Bentinck. Op het etiket staat in pen geschreven, “*For: John Woestenenk*”.

Een andere rokjas⁴⁷ is vervaardigd door de firma M.S. de Jong oorspronkelijk gevestigd te Arnhem maar ten tijde van de vervaardiging van deze jas, volgens het etiket, met filialen te ‘s-Gravenhage en Amsterdam. Hierop staat ook de naam van de bediende, de heer *Griep*, en *31 juli 1909*. De datum valt ruim een week voor het bezoek van de Duitse Keizer aan Middachten. Het zal speciaal voor deze gelegenheid zijn besteld.

Vier exemplaren hebben geen kleermakersetiket. Een mogelijkheid is dat de jassen zijn vervaardigd door de plaatselijke kleermaker G. Verbeek uit De Steeg. Uit rekeningen blijkt dat hij niet alleen vestelwerk deed, maar ook livrei-jassen heeft gemaakt. Helaas is niet één etiket met zijn naam teruggevonden.

Onder de rokjas droegen de bedienden een vest met daarop zilveren wapenknopen. Er zijn twee soorten vesten gevonden op Middachten, effen vesten en vesten met zilvergalon. De vier effen blauwe lakense vesten met een platte smalle sjaalkraag zijn de dagelijkse vesten.⁴⁸ De vier vesten met zilvergalon zijn alle gedateerd en voorzien van een kleermakersetiket op het rugbandje. Drie exemplaren zijn van Herman Grobben uit Goor en zijn gemaakt in november 1908. De voorbereidingen voor het bezoek van de Keizer waren in 1908 al in volle gang. De familie vond het misschien wel gepast dat de bedienden tijdens het bezoek deze vesten met zilvergalon droegen. Eén vest met zilvergalon

is vervaardigd in december 1915 door de firma Van Zanten te Zeist en is dus niet voor het keizerlijk bezoek aangeschaft. Deze kleermakersnaam komt verder in de collectie niet voor. Dit vest heeft waarschijnlijk toebehoord aan een familielid dat woonde op kasteel Zuylestein. De vesten werden over witte hemden gedragen met een das, mogelijk een plastron. Hemden noch dassen van het personeel zijn op Middachten bewaard gebleven.

Bij de rokkostuums hoorden blauwe pantalons of zwarte fluwelen kuitbroeken met klepsluiting en een zilvergalonversiering aan de onderrand van de pijpen.⁴⁹ In de collectie is slechts één blauwe pantalon met witte bies gevonden. Dit is vrij weinig vergeleken met de vijf fluwelen kuitbroeken. Dat pantalons gedragen zijn weten we door een foto gedateerd omstreeks 1912 van de huisbediende Hendrik Proper. Onduidelijk is wanneer de fluwelen kuitbroek gedragen werd en wanneer de pantalon. Het meest waarschijnlijk is dat de kuitbroek formeler was.

Conclusie

Op grond van de bewaarde kledingstukken en gegevens is geen volledig beeld te geven van de kleding van het personeel op kasteel Middachten. Uit de archiefstukken bijvoorbeeld valt niet op te maken op welke voorbeelden men de kleding baseerde. Het is goed mogelijk dat de familie die veel in Engeland en Duitsland verbleef, keek naar de daar geldende gebruiken met betrekking tot de personeelskleding. Er is nog heel weinig onderzoek verricht naar deze kleding in Nederland. Ik hoop dat mijn artikel een aanzet zal zijn tot verder onderzoek. Door de vergelijking van deze collectie personeelskleding met dergelijke kledingstukken van andere families en instellingen in Nederland zou in de toekomst een duidelijker en completer overzicht te krijgen zijn.

Noten:

1. R.W.A.M. Cleverens, *De Graven van Aldenburg Bentinck en Waldeck-Limpurg*. Particuliere uitgave, 1983, 110-113.
2. In 1991 werd door het Prins Bernhardfonds financiële steun verleend voor een kastenkamer om de collectie verantwoord te kunnen onderbrengen. Bij de uiteindelijke inventarisatie kreeg ik advies en hulp van verschillende specialisten op het gebied van kleding en accessoires. Twee personen wil ik met name noemen en danken voor hun tijd, kennisoverdracht en opmerkingen: Mevrouw Jacoba M. de Jonge-de Meijere en de heer Daan Wieman. Mevrouw de Jonge heeft in 1990 al het unieke karakter van de collectie erkend en reeds diverse werkzaamheden verricht om de kleding en accessoires zo te bewaren dat deze collectie in stand zou blijven.
3. M. Leloir, *Dictionnaire du Costume*. Spadern, 1992. uniform: "*les sculptures antiques nous montrent qu'une certaine régularité de costume existait pour les différents corps de troupes romaines*", en livre livrés: "*le mot livrée vient de la livraison... les empereurs romains faisaient, à des fonctionnaires, de riches vêtements comme insignes.*", 376.
4. D. de Marly, *Fashion for men, An illustrated history*. 1989, 39-50.
5. C.L.G. de Bruin, *Mensen die je nooit vergeet*. De Steeg, 1973, (eigen uitgave), 49.
6. Rijksarchief Gelderland, inv. nr. 0522, nr. 1108. Rekeningen kleermaker G. Verbeek 1894, 1895, 1896, 1897 en rekeningen kleermaker C. Hupkes en Timmerman 1896.
7. M. Powell, *Vanuit de keuken gezien*. Antwerpen, 1970, 91.
8. B. Henkes & H. Oosterhof, *Kaatje ben je boven, Leven en werken van Nederlandse dienstbodes 1900-1940*. Nijmegen, 1985, 128.
9. Een trend die waarschijnlijk ook voor Nederland gold.
Davidoff & R. Hawthorn, *A day in the life of a Victorian domestic servant*. London, 1976, 75.
10. J. Poelstra, *Luiden van een andere beweging*. Amsterdam, 1996, 50.
11. Ietse Mey en Sjoukje Colenbrander, 'Modekleding van drie baronnen'. In: *Jaarboek Haags Gemeentemuseum* 1992, 101.
12. Rijksarchief Gelderland, inv. 0522, nr. 1217; brief 56 en 77.
13. Rijksarchief Gelderland, inv. 0522, nr. 1217, 307, 'Opgaaf voor Weldam, hoeveel menschen op Middachten onder de Bruin hebben gewerkt'.
14. inv. M 1.
15. Datering heer D. Wieman.
16. inv. M 156, M 157.
17. Koninklijk Huisarchief, Den Haag; Archief Hofcommissie 's Gravenhage; correspondentie 1877 nr. 35 en 60, brief aan de Koning 1877-02-08 geschreven door M.S. de Jong: "... Hebbende mijn zoon dewelke thans aan het hoofd der firma staat, te Parijs, in het jaar 1863 als eerste werkman van den meester kleedermaker Dusautoy, de onderscheiding genoten eigenhandig kleding voor Zijne Majesteit den Koning te vervaardigen ...".
18. Koninklijk Huisarchief, Den Haag; Archief Hofcommissie 's Gravenhage; correspondentie 1877 nr. 60.
19. inv. H 65 en H 66.
20. op.cit. (noot 4), 82.
21. inv. M 166.

22. inv. M 167, M 168, M 169.
23. op. cit. (noot 4), 124.
24. inv. M 170, M 171, M 173.
25. inv. M 172.
26. Gesprek met de heer Dijkerman, zoon van koetsier H. Dijkerman die ruim 30 jaar werkzaam was op Middachten vanaf 1911.
27. inv. M 173, M 174, M 175, M 176, M 177.
28. inv. M 155.
29. In de collectie van Huis Doorn zijn meerdere kledingstukken van het toenmalige personeel van Keizer Wilhelm II vervaardigd door deze Benedict uit Berlijn. Paleis Het Loo bewaart een deel van de livreeën van het Koninklijk Huis. Er is een groot aantal galatenues voor stalpersoneel en lakeien uit de jaren 1913-1914 van Benedict. Deze zijn mogelijk op voorspraak van Prins Hendrik aangeschaft.
30. inv. H 62.
31. V. de Buzzaccarini, *Elegance and style, Two hundred years of men's fashion*. Milaan, 1992, 138.
32. C. Vanderbilt-Balsan, *The glitter and the gold*. Maidstone, 1973, 33: "...We entered the park through a stone arch. A porter in livery carrying a long wand surmounted by silver knob from which hung a red cord and tassel stood at attention...".
33. inv. M 158.
34. Archief Administratie Kasteel Middachten; Kasboek 1904 salaris 1^e kwartaal 1904-04-02.
35. inv. A 641.
36. inv. H 63.
37. Rijksarchief Gelderland; inv. 0522, nr. 1108, jaarrekening G. Verbeek 1894.
38. inv. M 235.
39. inv. M 234.
40. inv. M 234 b.
41. inv. M 236.
42. inv. M 236 b.
43. inv. M 236 c.
44. inv. M 215, M 216, M 217, M 218, M 219, M 220, M 221 en M 222.
45. inv. M 215, M 216.
46. inv. M 217.
47. inv. M 128.
48. inv. M 223, M 224, M 225, M 226.
49. inv. M 241, M 242, M 243, M 244, M 245.

* * *

Verantwoording

Het voorgaande artikel is eerder gepubliceerd in : “Kostuum 1999”, blz 34-48; dit tijdschrift is een jaaruitgave van de toenmalige Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht. Na het samengaan – in 2001 – met de Eerste Nederlandse Vereniging van Kantliefhebbers ‘Het Kantsalet’, is een nieuwe vereniging ontstaan: Nederlandse Vereniging voor Kostuum, Kant, Mode en Streekdracht.

De Bulletinredactie wil op deze plaats mevrouw M.J.H. van Rooijen-Buchwaldt zeer bedanken voor het feit dat wij de gegevens van haar onderzoek naar de livreeën op kasteel Middachten mochten gebruiken voor ons 50ste Bulletin. Bijzondere dank is de redactie ook verschuldigd aan de huidige Vrouwe van Middachten, I.A. Gravin zu Ortenburg – van Aldenburg Bentinck, voor het geven van haar toestemming tot publicatie van het artikel van Mevrouw van Rooijen in dit Bulletin van Kasteel Amerongen en voor het ter beschikking stellen van een viertal foto’s uit het bovengenoemde onderzoek.

* * *

Colofon

Bulletin van Kasteel Amerongen

Kasteel Amerongen, Drotestraat 20, 3958 BK Amerongen.
tel. 0343 – 454212

Kasteel open: 1 april t/m 31 oktober
dinsdag t/m vrijdag van 10.00 – 17.00 uur
za-, zon-, en feestdagen van 13.00 – 17.00 uur
op maandag gesloten.

Redactie: T. Eijffius
B.E.O van der Laan
H.F. Rotgans – van Blerkom
A.A. de Visser – Ike

© Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen. Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

ISSN: 1382-8916

Drukkerij Print '81, Doorn

B U I T E N L U S T

**Ruud Kortz
Paul van Roy**

Restaurant Buitenlust
Burg. Jhr. H. v.d. Boschstraat 13 - 3958 CA Amerongen
Telefoon 0343-451692 - Telefax 0343-461306
Emailadres: restaurantbuitenlust@hotmail.com

Drs. Tom Kluen

Antiquair - Restaurator

Inkoop - Verkoop - Restauratie - Taxatie

*Gespecialiseerd in
antieke meubelen*

Rijkswaagweg 63A
3921 AB Elst (Utr.)

Geopend:
di. t/m zat. 11.00 - 18.00 uur

Tel.: 0318 - 471130 of 06 - 53713786

*Antieke sieraden, glas, zilver
porselijn en meubelen*

Rijkswaagweg 46
3921 AK Elst (Utr.)

Geopend:
do. t/m zat. 11.00 - 17.00 uur

INSTALLATIEBEDRIJF

MEIJER B.V. AMERONGEN

KOUDIJS LEERSUM

Waarborg installateurs

AMERONGEN

☎ 0343 - 45 12 33

LEERSUM

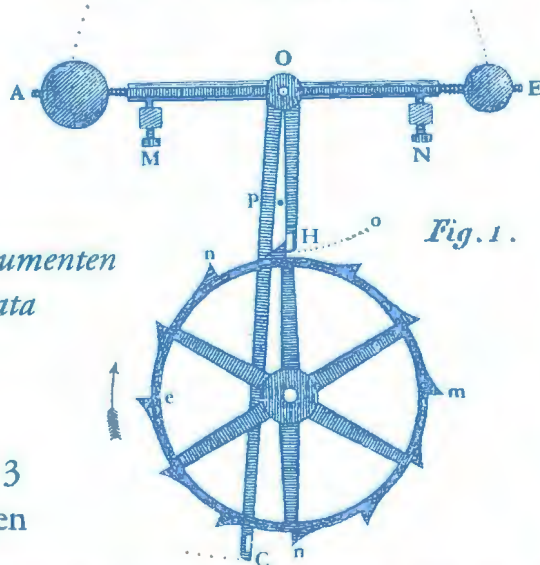
☎ 0343 - 45 26 35

- Sanitair
- Lood- Zink- en Dakwerk
- Centrale Verwarming
- Gas- en Waterfitter
- Elektrotechnische Installaties
- Ventilatie

M.B. HOENCAMP

Restauratie van:

- * *uurwerken*
- * *fijnmechanische instrumenten*
- * *barometers & automata*

H. v/d Boschstraat 3
3958 CA Amerongen

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen
is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam te zijn bij de exploitatie en restauratie van Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige inventaris. Donateurs genieten op vertoon van hun donateurskaart, gedurende de openingstijden vrij toegang tot het kasteel, het park en de tuinen, behoudens wanneer er speciale evenementen zijn, dan zal een eventuele korting voor U als donateur worden aangegeven.

- jaar-donateurschap minimaal f 35,- per persoon
- jaar-donateurschap voor een tweede lid van hetzelfde gezin f 15,- per persoon
- donateurschap voor het leven f 350,- per persoon.

Het postbanknummer van de Stichting is 6163.
Meer informatie tussen 10.00 en 15.00 uur op het kasteel,
tel. 0343 - 454212.

ISSN: 1382-8916

Concerten:

Op Kasteel Amerongen worden regelmatig huisconcerten gegeven. Raadpleeg de concert-agenda voor data, abonnement of het reserveren van losse kaarten.

Zaterdag 15 september 2001: Landelijke Vrijwilligersdag

De directie van Kasteel Amerongen en de besturen van SKA/ SVKA hebben het genoeg U uit te nodigen voor een

High Tea

zaterdag 15 september
16.00 tot 18.00 uur
Kasteel Amerongen
'het Poortgebouw'

In het kader van de landelijke vrijwilligersdag hechten de directie en de besturen er aan U, vrijwilliger op Kasteel Amerongen, in het zonnetje te zetten. Tevens wil het bestuur U bij deze gelegenheid graag informeren omtrent de ontwikkelingen op en rond het Kasteel.

Wij hopen U op 15 september te mogen ontvangen!

Uw aanmelding graag voor 8 september a.s. bij:

Lizzy Cantrijn	tel.: 0343-430131
Elise Pezarro	tel.: 0343-451196
Ciska de Ridder	tel.: 0318-552354

